

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛОБІДСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ- НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Фрадкіна Н.В.

*доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки НТУ»ХПІ»,
кандидат філософських наук, доцент,
м. Харків, Україна*

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. приніс свої плоди на ниві українського відродження. Зокрема, як вважає В. С. Горський: «Історія духовного життя в Україні, протягом усього ХІХ та початку ХХ ст. позначена пробудженням своєї народності як антитези до важкого становища і культурного занепаду.... Стимульований цим поглиблений інтерес до своєї минувшини зустрічається з ідеями Західної Європи, створюючи ґрунт до подальшого розвитку». [3, с. 126].

Важливу роль у цьому процесі відграють різноманітні товариства, гуртки, організації; формуються осередки духовного життя України, такі собі культурні регіони. В.С. Горський в першу чергу виділяє одним з таких основних регіонів Слобожанщину.

Поряд з відкриттям в цей час недільних шкіл, різноманітних курсів, гуртків і т. ін., ентузіасти народної освіти на Слобожанщині розуміли, що народу потрібна науково-популярна та художня література рідною мовою й за доступною ціною. Але видавництво книжок, книжкова торгівля, організація народних бібліотек вимагала великих матеріальних витрат і при відсутності громадських просвітницьких організацій ставала справою приватної ініціативи або маленького кола осіб, котрі співчували ідеї народної освіти. Наскільки успішною була праця у цьому напрямку, при відсутності належних умов, можна судити за кількістю підготованих до друку та виданих назв навчальних посібників для недільних шкіл в Україні у період демократичного підйому. Тільки з 1860 до 1863 року було видано «Букварь южнорусский» Т. Г. Шевченка, «Азбука по методе Золотова для южнорусского края» О. І. Строніна, «Українська грамотка» І. Деркача, «Українська абетка» М. Гатцука, «Таблиці для початкового навчання грамоті» та «Домашня наука» у двох частинах: «Перші начала» та «Вищі начала» К. Шейковського, «Грамматика для українського люду» Л. Яшенко, «Українські прописи», «Арифметика або нотниця» О. Конисського, «Арихметика» Д. Мороза та ін. У ці ж роки О. О. Потебня підготував «Руководство к обучению грамоте, составленное для малорусских

воскресных школ», яке побачило світ тільки через 40 років на сторінках «Киевской старины» О. І. Строніним було надіслано до Харкова М. П. Баліну рукопис «давно закінченої народної брошури для друку», під назвою «Воскресная школа», в котрій автор виклав свої народні читання з математичної географії.

«Прекрасне керівництво та книжку для читання» в Чугуївській недільній солдатській школі підготували, за спогадами Х. Д. Алчевської, молоді офіцери К. К. Абаза та М. І. Силанов [1, с.141].

Спільні погляди на майбутнє українського народу та на ідею просвітництва об'єднували слобідську інтелігенцію зі співцем українського народу Т. Г. Шевченком. Незадовго до своєї смерті великий поет встиг видати свій «Буквар» ціною по 3 копійки за книгу, тиражем 10000 примірників. Відомо, що 3000 з них він надіслав на адресу Полтавської недільної школи, з умовою, що виручені кошти підуть до фонду недільних шкіл, а 2000 – викупила Харківська громада вже після його смерті. Думка про безкоштовні народні школи в Т. Г. Шевченка виникла ще тоді, коли він був членом Кирило-Мефодієвського товариства, і не покинула його за все життя. Він, не дожидаючись виходу з видавництва «Букваря», надсилає у Чернігів місцевому організатору недільних шкіл Р. Д. Тризні 50 примірників свого «Кобзаря» і збирався надіслати 50–100 примірників О. С. Болдіну з тією умовою, щоб гроші від їхнього продажу надійшли на допомогу недільним школам [5, с. 473, 481].

У 1861 році за підтримки української студентської спілки І. П. Деркачев видає 10-тисячним накладом «Українську Грамотку» з епіграфом Т. Г. Шевченка: «Не цурайтесь того слова, // Що мати співала, - // Як малого сповивала, // З малим розмовляла».

«Грамотка» являла собою буквар, складений за звуковим способом з короткими оповідальними статтями, з методичними вказівками для вчителів до кожного з 10 уроків. Увесь тираж було безкоштовно розіслано по народних школах України [2, с.13].

Ідейний керівник Полтавського гуртка та ініціатор незатвердженого урядом Полтавського товариства грамотності О. І. Стронін не тільки творчо переробив «Буквар» Золотова, але й доповнив свою «Азбуку» додатками програм з природознавства та літератури, і вона розповсюдилась Україною як головне керівництво для вивчення української мови. Видані ним під псевдонімом О.Іванов брошури: «Рассказы о земле и небе», «Рассказы о силах земных», «Рассказы о жизни человеческой» було перекладено на українську

мову і вони являли собою, за висловом М. П. Драгоманова, «достатньо вдалу спробу короткої енциклопедії» [4, с.66–67].

Спроби передової української інтелігенції запровадити навчання українською мовою або домогтися його введення законним чином не знайшло підтримки з боку уряду. З приходом реакції у 1860-ті роки десятки українських діячів народної освіти було звинувачено в сепаратизмі, а національну мову однією фразою Міністра внутрішніх справ П. Валуєва у 1863 році було поставлено поза законом.

Звернення М.П.Драгоманова до передової інтелігенції України у 1877 році, в якому він закликав до необхідності «змінити всі теперішні думки людей, уся теперішню натуру, щоб набралась звичок та норівів від тисячолітнього поповського, царського, панського, купецького рабського порядку», надати у руки робітників могутню зброю – знання, було головною метою у просвітницькій діяльності слобідської інтелігенції, яка вважала головним чинником для досягнення мети – розповсюдження у народі корисної книги.

Список використаних джерел

1. Алчевская, Х. Д. Передуманное и пережитое: дневники, письма, воспоминания. / Х. Д. Алчевская. – Харьков.,1912. – 467 с.
2. Арепьев, Н. Ф. Илья Петрович Деркачев (По поводу 35-летия его общественно-педагогической и литературной деятельности 1861– 1896) / Н. Ф. Арепьев // Рус. школ. – 1947. – №1. – С. 13–31.
3. Горський, В.С. Історія української філософії. / В. С. Горський. – К.: «Наук. думка», 2001. – 375 с.
4. Драгоманов, М. П. Два учителя / М. П. Драгоманов – Львов, 1902.
5. Шевченко, Т. Твори в 5 томах. Т. 5. / Т. Г. Шевченко. – К., 1979. – С.473.